Juhan Kunder õpetajana ja omavalitsustegelasena Rakveres

Märkmeid arhiivandmete najal tema 50. surmapäeva ja mälestussamba avamise puhul.

Rakvere linnaomavalitsuse poolt püstitati Rakvere linna Pika-Veemi-Kunderi tänavate vahelisele kolmnurksele väljakule mälestussammas Juhan Kunderile, et avaldada sügavamat austust ja tunnustust ärkamisaja-tegelasele, kes polnud üksnes kirjanik ja moodsaid õppe- ja kasvatusmeetodeid pooldav õpetaja, vaid linnavolikogu liikmena eestlaste eluliste huvide ja omavalitsuste õiguste eest võitlev julge teoinimene. Mälestussamba valmistas kujur Haavamägi (Espenberg), samba avamine toimub J. Kunderi 50. surmapäeval, s. o. 24. aprillil 1938. a. Selpuhul olgu lubatud tuua mõningaid ridu J. Kunderist kui õpetajast ja omavalitsustegelasest seni avalikkusele vähetuntud arhiivimaterjalide najal.

Juhan Kunder tuli Rakverre noore mehena õpetajaks linna elementaarkooli ja töötas siin kuni 1886. aastani, mil läks esiteks Kaasanisse ja sealt Peterburi õpetajateinstituuti ette valmistuma Põltsamaa Aleksandri kooli inspektori ülesandeiks. Rakveres astus ta kohe agaralt välja

eestluse ja eestlaste huvide eest, vihates eriti kadakasakslasi

ja püüdis igal juhul nende ühisplaane sakslastega nurja ajada. Seda näitab kas või järgmine pisiasi — J. Kunder võttis avalikult tänaval oma õpilaste tervituse vastu eesti keeles, mis muidugi ei meeldinud sakslasist võimumeestele, kes hakkasid teda nimetama talupojaõpetajaks (Bauernlehrer), võttes oma otsuse tema kohta kokku järgmiselt: „Herr Kunder ist und bleibt zum Bauernlehrer und weiter nichts.“ Kuigi selline nimetus oli mõeldud halvustavana, siiski peame kogema tõde, et J. Kunder oli

talupoegade õpetaja selle sõna parimas mõttes,

sest ta võitles selle eest, et kaotataks takistusi maalastele linnakoolidesse pääsemisel, et alandataks kõrgeid õppemakse jne. Haridusele oli tema arvates õigus igaühel, olgu ta linnast või maalt.

misi ja veriseid päid (halvad trepid), kui palju poriga rikutud ja rebestatud riideid, sellest ta parem vaikivat, öeldakse memorandumis.

Millised olid kooliolud Rakveres J. Kunderi ajal, seda näeme huvitavalt ja tabavalt iseloomustatuna J. K. poolt inspektori soovil linnavolikogule adresseeritud memorandumist, mis säilinud Rakvere linnaarhiivis. Memorandum on kirjutatud korraliku kalligraafilise gooti kirjaga saksa keeles, mis oli tolajal teine ametlikult tarvitatav keel vene keele kõrval.

Et sellised olud mõjuvad halvasti õpilastele, on J. Kunderi kindel otsus. Kuid mitte üksi õpilastele, vaid ka koolilegi, kus 1881. a. oli 14 õpilast vähem, kui eelmisel aastal. „Kui vanemad aimaksid, millist füüsiliselt kahjulikku mõju nende lapsed saavad tunda, siis nad saadaksid lapsi teistesse koolidesse,“ mainib ta. Kooliarst Pezold olevat juba ühele õpilasele keelanud samasse kooli edasi õppima minna. Õpilastest olevat 68 prots. (90 õpilasest 60) silma-, kõrva-, mao- või hambahaiged, mis halbade tervislike tingimuste tagajärg.

Huvitavalt kummutab ta järgnevalt mõnede linnakodanike väiteid, kes tõendavad, et

Memorandum algab kooliruumide kirjeldamisega. „Meie koolil on kaks klassiruumi, teine neist on ka saaliks ja see on küllalt ruumikas ning oma 5 aknaga küllalt valguserikas. Kui need tingimused maksaksid ka soojuse kohta, siis oleks ruum eeskujulik.“ Kuidas oli aga lugu soojusega ruumis, seda valgustab ta alljärgnevas, millest nähtub, et ruumi soojendajaiks on kaks pott- ja üks raudahi, ent vaatamata nende kolmekordsele kütmisele hommikupoole kestel

koolimaja olevat talupojalastele küllaltki hea(!)

„Seda ma ei usu, kirjutab ta, „sest meil on esiteks 50—55 prots. lapsi linnast ja teiseks armastab ka talupoeg samuti oma lapsi kui linnaelanik. Pealegi ei liigitata koolimajasid linna ega maalaste järele, nagu ka üldharidust pole ei linna ega maa ükskordüht ega ABC-d. Lapsed ei tohi hariduse eest anda tervist.“

ei saadud külmal ajal suuremat soojust kui +3 kraadi R.



Juh. Kunderile 24. aprillil Rakveres avatav mälestussammas.

Õppetöö tuli tihtilugu katkestada külma tõttu ja lasta õpilased koju. Esimeses klassis, kus oli kaks ahju, oli olukord siiski pisut parem, kuid küllaltki ebarahuldav, sest ka seal ei saavutatud suuremat soojust kui 8—9 kraadi (kui väljas 15 kr. külma), mis aga kiiresti langes, sest seinad polnud küllalt soojusekindlad.

Maja viletsat seisukorda iseloomustavad veel needki märkused, et katus jookseb läbi, koridorid ei pidavat sooja jne. Õpilastel puuduvad aga õues mänguvõimalused, sest olemasolevad kaks platsi on ebatasased ja porimülkad. Kui palju sellise olukorra tõttu koolis on külmeta-

Oma ettekande lõpetab ta järgmiste sõnadega: „Kui meie õpetajad harime õpilaste vaimu keha arvel, siis pakub meie töö noortele tuleviku suhtes vähe õnnistust. Ainult terves kehas on terve vaim."

Need kaasaegsete vaadetest ettejõudnud seisukohad koolitööle ja -oludele on väga lähedased praegusaegseile. Nende tõekspidamiste eest võitles J. Kunder suu ja sulega nii palju kui suutis.

J. Kunder linnavolinikuna

töötas Rakveres 1883.—1887. a., viimasel aastal ta volikogu tööst osa ei võtnud (oli Peterburis õpetajateinstituudis), sest volikogu protokolles on ta nimi märgitud puudujate hulka. Linnavolikogus kuulus ta eelarve ja tervishoiukomisjonidesse. Nii volikogus kui ka komisjonides töötas ta agaralt, tehes suuliselt ja kirjalikult mitmesuguseid rahva elu-olu parandavaid ettepanekuid ja kaitses neid viimase võimaluseni. Üht-teist õnnestus tal ka vastuseisule vaatamata läbi viia, kuid tähtsamaks tema töös jääb siiski

julge väljaastumine ja kartmata õiguse nõudmine,

mis julgustas kaasaegseid eestimeelseid volinikke jatkama võitlust oma õiguste eest. Kuivõrd agaralt J. Kunder astus välja omavalitsuste kaitseks, seda tohiks näidata J. Kunderi tegevus 1885. a. linnavolikogu koosolekul. Ta tegi ettepaneku valida linna koolide kolleegiumi ehk nõukogusse peale senise ühe esindaja (linnapea Dehio) teise esindaja. Põhjenduseks tõi ta ette Tartu õpperingkonna õppeasutuste määruse § 244, mis näeb ette kahe liikme valimise. Pealegi esitavat linnavolikogu linnaseaduse § 54 põhjal kogu linna elanikke. Linnapea vaidles vastu, ent Kunder jäi oma arvamise juurde ja palus toimetada ühe lisaliikme valimist, vastasel korral olevat ta sunnitud tarvitama teisi abinõusid. Nüüd

läks linnavolikogus hoopis palavaks.

Kuuldusid hüüded — need on ähvardused. Algas vastastikune asjaolude selgitamine, kus Kunder väitis, et mõelnud teisi abinõusid mainides vaid seda, et ta astub samme t e i s e s kohas selleks, et austataks riiklikku seadust, millist seletust palus protokollida.

Kunderi ettepanek pandi hääletusele, ent seal kukutati ta siiski läbi 15 häälega 5 vastu. Peale Kunderi olid veel esindaja valimise poolt ainult volinikud Kuus, Kansberg, Sidron ja Alamets.

Selliseid ja teisigi „lahinguid" tuli Kunderil lüüa linnaomavalitsuse esinduskogus, et o m a v a l i t s u s e õ i g u s i laiendada ja k a i t s t a, hoolitseda eestlaste eluliste huvide arvestamise eest, parandada kooliolusid, tervishoidlikku olukorda jne. Eestlaste eest tahtis ta võidelda ja eestlaseks tahtis ta ise jääda ning kanda meelsamini h a l l i t a l u p o j a k u u b e, kui musta mundrit, nagu ta ise tähendas. Ja selles tema tahtes pole kellelgi meist kahtlust, sest teod kinnitavad sõnu. **E. L.—l.**